

PORTRETELE DOMNILOR DREPTCREDINCIOȘI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ, SECOLELE XVI-XVII

Irina Costea-Ene

Viața cotidiană în epoca medievală a cunoscut o evoluție în etape bine stabilite, ritmurile ei marcate de calendarul religios, fiind percepute ca momente esențiale, concepute a se desfășura în limitele unui determinism de sorginte divină. Biserica a intervenit în viața omului încă din primele zile de viață, prin tainele religioase pe care le îndeplinea: botezul, cununia, înmormântarea. Și zilele săptămânii au urmat principiile impuse de tagma ecleziastică, dintre ele duminica fiind ziua închinată lui Dumnezeu. Același calendar a stabilit și impus respectarea cu strictețe a sărbătorilor mari și mici, precum și a posturilor ce le preced. Rugăciunea, slujba religioasă, spovedania și împărtășania au trasat principiile morale ale vieții omului medieval.

În acest context, domnul, reprezentant al instituției centrale a statului medieval, trebuia, înainte de toate, să se conformeze acestor norme de viață nescrise pentru a se prezenta în fața supușilor ca domn drept credincios, iar guvernarea sa să apară ca una bună, într-o societate în care imaginea și nu acțiunile concrete determinau aprecierile generale din partea contemporanilor.

Articolul de față își propune să evidențieze modul în care domnii secolelor XVI-XVII au fost prezentați în izvoarele scrise ale epocii și cum imaginea creată este una care a depins în principal de atitudinea pe care protagoniștii au avut-o față de instituția ecleziastică. Considerația acordată de cronicari sau de călătorii străini care au vizitat Țara Românească în această perioadă, a fost condiționată, am putea spune în mod absolut, de sânguința pe care domnitorii au arătat-o față de Biserică. Ca punct de plecare am ales domnia lui Radu cel Mare, domnie ce a fost marcată din punct de vedere religios de vizita și, probabil, exercitarea funcției de mitropolit al Țării Românești¹ de către fostul patriarh de Constantinopol, Nifon. Limita cronologică este reprezentată în secolul al XVII-lea de domniile lui Matei Basarab, Mihnea al III-lea și perioadă în care au vizitat statul românesc de la sud de Carpați, patriarhul Antiohiei, Macarie al III-lea și fiul său, diaconul Paul de Alep.

Deși informațiile despre domnii Țărilor Române sunt sumare și pasagere în cronicile medievale, autorii lor nu se opresc foarte mult asupra unora dintre ei, în unele dintre aceste scrieri putem observa crâmpie din atitudinile pe care le-au avut aceștia în plan religios. Cronicarii au menționat mai multe amănunte despre un domn numai dacă acesta a demonstrat calități deosebite care îl scoteau în evidență, în special pentru aplecarea lui spre Dumnezeu și pentru acțiunile sale îndreptate către Biserică sau dacă, din contră el a avut atitudini ostile.

¹ Petre Șt. Năsturel, *Radu Vodă cel Mare și Patriarhul de Constantinopol Ioachim I-ul*, în „SMIM”, vol. XX, 2002, pp. 23-33.

Radu cel Mare, primul din seria domnilor ce sunt supuși analizei noastre, este prezentat în cronică atribuită lui Radu Popescu vornicul², sau în Letopisețul Cantacuzinesc³ ca un domn bun, care a zidit biserici (menționează în mod special ctitoria acestuia de la Dealu) și l-a adus pe Nifon pentru a organiza Biserica Țării Românești. Autorii au acordat acestei domnii o atenție mai mare datorită aplecării spre învățătura Scripturii⁴, a lui Radu cel Mare. Disputa acestuia cu Nifon și izgonirea acestuia din urmă nu trece neobservată la cronicari, care prezintă episodul într-un mod dramatic: *...și-a scuturat papucii de praf și l-a afurisit pe domn, carele căzând în boală groaznică, au murit...*⁵. Deși nici una dintre lucrări nu a fost elaborată în timpul domniei lui Radu cel Mare, aceste aspecte au fost reținute de către memoria contemporanilor care au făcut ca aceste fapte ale domnitorului să nu fie uitate, chiar după mai bine de un secol.

Așa cum am menționat, domnia lui Radu cel Mare este marcată de organizarea instituțională a Bisericii în Țara Românească. Legat de această acțiune, domnia sa a lăsat și un izvor care are ca subiect viața religioasă din această țară: este vorba de lucrarea lui Gavril Protul, „Viața Sfântului Nifon”⁶, care povestește cu multe detalii evenimentele. Această lucrare îl prezintă pe Radu cel Mare în două ipostaze: bun creștin și adversar al lui Nifon, indirect al Bisericii.

Prima considerație este făcută la începutul lucrării când voievodul Radu îl aduce pe fostul patriarh de Constantinopol, Nifon al II-lea, cu acordul sultanului, pentru a se îngriji de starea Bisericii muntene. De reținut că, potrivit uzanțelor și situației politice, era nevoie de acest consimțământ, pentru care domnitorul nu face decât să își aducă laude. Încă de la început, autorul face mențiunea despre situația de *nici o rânduială*⁷ din Biserica Țării, subliniind spiritul profund duhovnicesc pe care îl avea sfântul. Radu cel Mare se recunoaște ca stăpân *peste cele din afară* și-i dă lui Nifon grija pentru *cele dinăuntrul Bisericii...ca să ne povățuiești la legea lui Dumnezeu*⁸.

Domnul este de acord să primească chiar el *îndreptarea duhovnicească*: *...Orice este părinte, spre folos fă și cu bucurie o primim*⁹, deoarece așa cum Nifon preciza, *când vede poporul de obște pe domnul lor primind îndreptarea pocăinței și ei ușor se îndreptează*¹⁰. În discuția care a existat între Sfântul Nifon și

² *Istoriile domnilor Țării Românești*, de Radu Popescu, în „Cronicari Munteni”, vol. I, 1961, pp. 255-256 (în continuare se citează *Istoria domnilor...*).

³ *Istoriia Țarei Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul cantacuzinesc)*, în „Cronicari Munteni”, *Istoriile domnilor...*, vol. I, București, 1961, pp. 84-92.

⁴ *Ibidem*, p. 86.

⁵ *Istoriile domnilor...*, p. 255.

⁶ Vasile Grecu, *Viața Sfântului Nifon...* O redacție grecească inedită editată, tradusă și însoțită cu o introducere, București, 1944, *passim*.

⁷ *Ibidem*, p. 80.

⁸ *Ibidem*, p. 81.

⁹ *Ibidem*, p. 81.

¹⁰ *Ibidem*, p. 81.

domnitorul Radu, când primul a fost de acord să ia această misiune, putem sesiza, pe lângă aprecieri, o urmă de rezervă: ...*Îți laud doamne cugetul cel bun pe care deocamdată l-ai arătat...*¹¹.

Sfântul Nifon a început să organizeze viața ecleziastică din Țara Românească, fără însă să dețină funcția de mitropolit, pentru că o mai deținuse în două rânduri (a fost mitropolit al Thessalonicului - 1483, 1486 și patriarh de Constantinopol 1486-1488, 1497-1498) și săvârșea păcatul trisepiscopie care se pedepsea la acea vreme cu caterisirea și grea afurisanie¹². Se poate presupune că Nifon a deținut funcția de proedru care îi oferea posibilitatea să aibă grijă temporar de un scaun mitropolitan care rămăsese vacant¹³.

Din aceeași lucrare aflăm și viziunea vremii despre rolul pe care trebuie să-l îndeplinească un domn, viziune atribuită omului Bisericii, Nifon: ...*Ție fiul meu și domn al locului, Radule, pentru că ai puterea domnească în mâna ta, trebuie să îndreptezi și să pedepsești pe cei fără rânduială cu judecată dreaptă după cuvântul lui Dumnezeu...să nu pârținești nici celui mare, nici celui mic, pentru că judecata e a lui Dumnezeu...*¹⁴.

Cu trecerea timpului, domnul, care se angajase să-i dea ascultare în cele spirituale, nu o face (se cunoaște conflictul legat de o căsătorie adulterină) și *dezbracă haina Evlaviei*¹⁵, ceea ce a determinat ostilitatea lui Nifon, care l-a afurisit și a aruncat blestem asupra lui *au să se săvârșească de moarte rea și rușinoasă și că se vor prăpădi pentru păcatul lor*¹⁶. Se observă mentalitatea vremii, conform căreia, domnul bun are puterea de a atrage Binele asupra lui și asupra țării, în timp ce voievodul care se îndepărtează de Biserică atrage Răul. Gavril Protul menționează că domnul a murit în chinuri, iar asupra țării s-a revărsat foametea și seceta considerate pedepse ale lui Dumnezeu, datorate comportamentului său față de Nifon¹⁷.

Răul care se pogorâse asupra țării nu s-a oprit doar la situația socio-economică ci, putem crede, că venirea lui Mihnea este o consecință a aceluiași blestem, autorul vieții sfântului neavând cuvinte de laudă la adresa lui: ...*a făcut mare omor în Țara Românească și pe mulți boieri însemnați i-a ucis fără milă, iar pe alții îi chinuia și le lua averea; și cu femei mai alese ale boierilor preacurvea*¹⁸. Mihnea cel Rău nu se încadra așadar, în categoria domnilor buni, el săvârșind păcate considerate în dogma creștină, capitale (uciderea, preacurvia), precum și acte care contravin calităților de domn în relația cu boierimea.

¹¹ *Ibidem*, p. 81.

¹² Petre Ș. Năsturel, *op.cit.*, p. 28.

¹³ *Ibidem*, p. 28.

¹⁴ Vasile Grecu, *op.cit.*, p. 83.

¹⁵ *Ibidem*, p. 89.

¹⁶ *Ibidem*, p. 91.

¹⁷ *Ibidem*, p. 121, 123.

¹⁸ *Ibidem*, p. 123

Anonimul cantacuzinesc menționează, la rândul lui, faptul că domnul, după ce a preluat tronul, a început să aibă atitudini ostile boierimii și: *...să culca cu toate jupânele și cu fetele lor...*¹⁹. Același cronicar anonim este critic la adresa lui Mihnea cel Rău și datorită faptului că acesta trădase legea creștinească a țării: *...căzu în eresul hulei duhului sfânt, că iată cum iaște tot ținutul Apusului...*²⁰. Domnul care i-a urmat a fost Vlad cel Tânăr, care a obținut tronul tot cu sprijin turcesc. Gavril Protul a considerat la început că este un domn bun, căci *și boierii veneau și se închinau la el cu mari daruri și plocioane, iar el îi primea cu mare milă și multă dragoste...și de toți era slăvit*²¹. Mila și dragostea vin de la Dumnezeu și urmează pildele lui Hristos, în timp ce ura și călcarea jurământului sunt contrare învățaturii creștine. Vlad cel Tânăr își va pierde tronul pentru că a încercat *să strice acest neam precucernic al Basarabilor și cu desăvârșire să-i urască*²².

Cronica Cantacuzinilor face precizarea că Vlad era fratele lui Radu cel Mare și primise acordul boierilor, probabil, din acest motiv. Același izvor a considerat că Vlad era *călcătoriu de jurământ*²³, justificând în acest mod mazilirea voievodului. Pe aceeași idee se înscrie și Radu Popescu, care relatează faptul că Vlad s-a aliat cu Bogdan, cel care ținea, *fără lege*²⁴ pe sora sa și din cauza căruia Nifon aruncase blestemul împotriva lui Radu cel Mare.

Datorită justiției divine, tronul va fi ocupat de Neagoe Basarab, protejatul lui Nifon, fostul proedru al Țării Românești care l-a ajutat pe acesta când Radu cel Mare a interzis tuturor să-i acorde sprijin²⁵: *...“a rămas domn a toată puterea domnitorul Neagoe Basarab care s-a aprins îndată de zel dumnezeiesc...și au încetat smintelile Bisericii și pace mare a domnit...”*²⁶. Autorul menționează că *“...toate sfintele biserici le hrănia și multă milă pretutindenii da. Și mai vârtos precei ce se striina pen pustii și pren peșteri și pren schituri, fără nici o cumpete îi hrănia...”*²⁷.

Domnitorul este prezentat ca un suflet plin de dragoste creștinească, fără păcate. Se explică astfel, viziunea pe care o are acesta și în urma căreia aduce moaștele Sfântului în țară și-i dedică o zi din calendarul bisericesc²⁸. Neagoe Basarab apare astfel ca salvatorul țării căci toate necazurile au încetat, considerându-se că Nifon l-a iertat pe Radu cel Mare.

Pentru a surprinde imaginea unei vieți creștinești exemplare din prima jumătate a secolului al XVI-lea, avem privilegiul de a deține lucrarea care i-a fost

¹⁹ *Istoriia Țării Românești...*, p. 93 și *Istoriile domnilor...*, p. 257.

²⁰ *Ibidem*, p. 97.

²¹ Vasile Grecu, *op.cit.*, p. 131.

²² *Ibidem*, p. 133, 137.

²³ *Istoriia Țării Românești...*, p. 98.

²⁴ *Istoriile domnilor...*, pp. 259-260.

²⁵ Vasile Grecu, *op.cit.*, p. 91.

²⁶ *Ibidem*, p. 139.

²⁷ *Istoriia Țării Românești...*, p. 106.

²⁸ Vasile Grecu, *op.cit.*, pp. 141, 155.

atribuită lui Neagoe Basarab²⁹. Chiar dacă nu este o apreciere din partea contemporanilor la adresa lui, ci relevă mentalitatea epocii în care a trăit, sfaturile sale, pentru a fi un domn bun, pleacă de la premisa că această funcție temporară este dată de Dumnezeu și are un precedent în Scriptură: *...pe tine te-a pus Dumnezeu ca să fii unsul lui după cum a zis proorocul...*³⁰.

De asemenea, lucrarea urmărește să sublinieze adevăratele virtuți care se regăsesc în învățătura creștină: grija față de suflet pentru obținerea mântuirii, smerenia, dreptatea, blândețea și mila: *...Iar sufletul tău să nu-l uiți, ci din toate milele care le vei face pentru toți, socotește mai ales ca sufletul tău să fie miluit...sufletul omului nu are nădejde de la nimeni...ci numai de la mila lui Dumnezeu...căci...e volnic în viața aceasta să-și piardă sufletul sau să-l mântuiască...*³¹. Această viață trebuie închinată lui Dumnezeu și ea trebuie să urmărească obținerea vieții veșnice, la Judecata de Apoi toți fiind egali și judecați în funcție de faptele lor: *...Așisderea și domnul care nu se va smeri în acest veac înaintea lui Dumnezeu și nu va împărți judecată dreaptă robilor lui Dumnezeu, fără părtinire, pentru că fie împărat, fie domn, fie stăpân, fie bogat, fie sărac, fie cerșetor, toți vor merge pe aceeași cale și toți vom sta în fața judecății lui Hristos...ne vom înfățișa cu faptele noastre, fie rele, fie bune...*³². Acest pasaj ne duce cu gândul la practica bizantină care consideră că trebuie să miluiești, mai ales pe cerșetori, căci sub hainele unuia dintre ei se poate ascunde Hristos³³: *grăbește-te către săracii care-l vând <undelemmul> înainte de a se sparge acest târg...*³⁴. Mântuirea trebuie obținută în această viață, iar pentru aceasta foarte important este să dai celui care nu are. Binele, sub toate formele sale, vine de la Dumnezeu și el trebuie să călăuzească viața omului.

Iertarea este valoarea moral-creștină pe care un domn trebuie să o practice pentru a se face plăcut în fața supușilor, așa cum însuși Hristos o făcuse: *...dacă îți vorbește cu mânie tu vorbește-i cu blândețe, dacă-ți vorbește cu dușmănie tu vorbește-i cu pace...*³⁵. Frica de Dumnezeu trebuie să însoțească fiecare om de-a lungul vieții sale, pentru ca acesta să-și trăiască zilele într-un mod cu adevărat creștinesc: *să nu uiți niciodată frica lui Dumnezeu, pentru că frica lui Dumnezeu este mumă tuturor binefacerilor și dreptăților*³⁶.

Cronicarii descriu în amănunt problemele pe care le-a întâmpinat Neagoe pentru a ajunge domn. Acest succes este obținut datorită faptului că ... *“pierdu Dumnezeu pre toți vrăjmașii lui Neagoe vodă...și pământul izvora bunătate...și*

²⁹ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*. Transcriere, traducere în limba română și studiu introductiv prof. dr. G. Mihăilă, București, 1996.

³⁰ *Ibidem*, p. 341.

³¹ *Ibidem*, p. 353.

³² *Ibidem*, p. 383.

³³ *Omul bizantin...* volum coordonat de Guglielmo Cavallo, 2000, p. 7.

³⁴ *Învățăturile lui Neagoe Basarab* ..., p. 361.

³⁵ *Ibidem*, p. 285.

³⁶ *Ibidem*, p. 321.

mulțumi lui Dumnezeu toți pentru domnia lui căci s-au spodobit a vedea și a avea toți domn ca acela...³⁷ Cu certitudine în viziunea letopisefului, Neagoe a fost o alegere divină și în același timp o victorie a Binelui contra Răului. Integrarea în categoria domnilor buni este argumentată și prin faptul că "...îi veni gând bun și cuget dumnezeiesc..."³⁸ să aducă în țară moaștele Sfântului Nifon și să pună astfel capăt nenorocirilor pricinuite de necredința predecesorului său, Radu cel Mare. În încheierea acestei domnii autorul anonim aduce o ultimă laudă voievodului, în stilul binecunoscut utilizat de orice creștin "...Acestea făcu bunul credincios domn Io Neagoe vodă, fericită să-i fie pomenirea lui !..."³⁹. Cu siguranță că Neagoe avea dreptate atunci când scria sfaturile pentru urmașii la domnie în ce privește comportamentul față de cei mici, căci "...o să-ți zică cineva dumnezeu să-l ierte..."⁴⁰, iar dorința i-a fost îndeplinită. Cronica lui Radu Popescu insistă mai mult pe ctitoriile sale, evidențiind bunătatea și credința acestui domn⁴¹.

În viziunea lui P. P. Panaitescu, autorul *Învățăturilor* face parte dintr-o ramură a literaturii religioase care cuprinde lucrări ce tratează virtuțile monahismului și părăsirea lumii deșarte (spiritualitatea isihastă), ideal total nepotrivit unui viitor domn⁴². Neagoe Basarab s-a comportat cu adevărat conducător medieval, cu preocupări lumești, cu reacții politice specifice epocii, unele foarte crude, cu luxul unei familii domnești, care își permitea susținerea materială a Bisericii⁴³.

Cronicarii sunt destul de tăcuți în legătură cu Radu de la Afumați, ei relatând, în special, luptele acestuia pentru obținerea tronului, în detaliu⁴⁴ și ignorând opera sa ctitoricească.

Până la domnia lui Alexandru al II-lea Mircea, nu mai putem utiliza alt izvor istoric în afară de cronicari. Interesul se oprește asupra a două domnii care s-au intercalat în cursul istoriei- este vorba de cea a lui Mircea Ciobanul și Pătrașcu cel Bun, situate la pol opus una față de cealaltă.

Dintr-un început, Radu Popescu vornicul nu-l agreează pentru că, așa cum se știe, Mircea Ciobanul a fost ostil boierimii pământene. Domnul a luat măsuri drastice contra boierilor, ceea ce i-a determinat pe aceștia să se refugieze în Transilvania⁴⁵.

Anonimul Cantacuzinesc prezintă chiar o listă a boierilor uciși de Mircea Ciobanul, imediat după ce a obținut steagul de domnie de la sultan⁴⁶.

³⁷ *Istoria Țării Rumânești...*, p. 100.

³⁸ *Ibidem*, p. 100.

³⁹ *Ibidem*, p. 112.

⁴⁰ *Învățăturile...*, p. 333.

⁴¹ *Istoriile domnilor...*, p. 265.

⁴² P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971, p. 182.

⁴³ *Ibidem*, p. 176.

⁴⁴ *Istoria Țării Rumânești...*, p. 111 și *Istoriile domnilor...*, pp. 273-274.

⁴⁵ *Istoriile domnilor...*, pp. 294-295.

⁴⁶ *Istoria Țării Rumânești...*, p. 117.

Între cele două domnii ale voievodului Mircea Ciobanul s-a situat domnia lui *Pătrașco- vodă, acela bunul*⁴⁷. Istoria domnilor explică de ce domnul a primit apelativul „cel bun”, încă din timpul vieții: „...și au domnit țara bine și boierii fără vrăjbi, fără morți...precum tuturor le place, pentru aceia și bun l-au numit...”⁴⁸. Aprecierea de domn bun nu este dată în acest caz numai de atitudinea de creștin adevărat a domnului Pătrașcu, ci mai ales de faptul că acum, boierii fugari se reîntorc în țară, iar politica internă a statului se bazează în special pe elita locală.

Aceeași politică, bazată pe boierimea pământeană o va adopta și Alexandru al II-lea Mircea, care obține domnia după a doua mazilire a lui Mircea Ciobanul. Eroarea care s-a produs în relatarea cronicarilor constă în faptul că Alexandru este considerat fiul lui Mircea Ciobanul⁴⁹, dar cercetările istoriografice au stabilit că este fiul lui Mircea Pretendentul, fiul lui Mihnea cel Rău. Cronicarii au fost mai atenți în ceea ce privește politica socială a lui Alexandru al II-lea care, a pus dare pe toate oile, de unde a primit și apelativul de *oaie seacă*⁵⁰.

De altfel, domnul, dar mai ales doamna Ecaterina au ținut foarte mult la păstrarea tradiției țării, ea însăși trecând de la religia catolică la cea ortodoxă, pentru o mai bună integrare în mediul românesc. Istoricul Nicolae Ghinea consideră că pentru ea, cultura greacă, ortodoxia și supunerea față de turci definesc liniile generale ale gândirii unei *mezzo-italience grecizate*⁵¹.

Un călător străin care a vizitat Țara Românească în vremea lui Alexandru al II-lea, Giovanni Francesco Commendone, nunțiu apostolic în Polonia, de origine venețiană, scria: „...Alexandru voievodul sau palatinul...bărbat însemnat și credincios și preacinstitor al religiei creștine...”⁵². El își argumentează părerea menționând lucruri concrete, prezentate clar, pe care domnul le-a realizat în calitatea sa de domn bun și bun creștin: „...În răstimp de puțini ani a refăcut cele mai multe biserici din Valahia, năruite în vechime și s-a îngrijit să clădească unele din temelie. Apoi este foarte darnic în împodobirea bisericilor și cumpărarea vaselor <sfinte> trebuitoare pentru slujba dumnezeiască. Căci s-a îngrijit să se zugrăvească și la Roma viața lui Hristos pe o pânză de argint și să se împodobească bogat cu aur...”⁵³. Informația este cu atât mai relevantă cu cât trebuie să ținem cont de faptul că acesta provine dintr-un mediu occidental, catolic, în calitatea sa de trimis papal.

Pierre Lascaopier făcea parte dintr-o familie ilustră franceză. În itinerariul său în Levant, el a vizitat Țara Românească la 1574 și a considerat că locuitorii țării „...cinstesc pe voievodul lor ca pe Dumnezeu și în toate acțiunile și

⁴⁷ *Ibidem*, p. 117.

⁴⁸ *Istoriile domnilor...*, pp. 292-293.

⁴⁹ *Istoria Țării Rumânești...op.cit.*, pp. 118-119 și *Istoriile domnilor...*, p. 300.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 119.

⁵¹ Nicolae Ghinea, *La famille de la princesse Catherine Salvaressa. Contribution a la connaissance des relations roumaino-italiennes au XVI-e siècle*, în „RRH”, tom. XXII, nr.4, București, 1983, p. 391.

⁵² Giovanni Francesco Commendone, *Scurtă descriere a Valahiei, odinioară Flaccia, colonie a romanilor*, în „Călători străini despre Țările Române”, vol. II, București, 1970, pp. 375-376.

⁵³ *Ibidem*, p. 376.

rugăciunile lor îl pun întotdeauna în frunte..."⁵⁴. Indirect, putem înțelege că domnul era bun dacă supușii săi îi acordau această cinste, deoarece dacă ar fi fost vorba despre o guvernare rea, iar cinstirea domnului era doar o obligativitate în cadrul unor ceremonii, Lescapier ar fi făcut cu siguranță precizarea.

Franco Sivori, secretarul lui Petru Cercel, observa că Bucureștiul nu poate fi numit cetate deoarece n-are episcopie, dar "*...are o prea frumoasă mănăstire așezată pe o înălțime și clădită de voievodul Alexandru, tatăl lui Mihnea...*"⁵⁵. Evident, nu este o mențiune clară privind spiritul religios al voievodului, dar nici nu-l situează pe Alexandru al II-lea în poziția de adversar al Bisericii. Așadar, putem prelua informația pentru a susține că domnul a fost fidel instituției eclesiastice, prin îndeplinirea obligației domnești tradiționale, mai ales că din punct de vedere politic, autorul se situa de partea adversarilor acestuia.

Urmașul lui Alexandru al II-lea Mircea la tronul Țării Românești, a fost fiul său Mihnea al II-lea. Preluarea directă a tronului de la tată la fiu a fost considerată un fapt deosebit pentru epoca respectivă. Acțiunile sale de la sfârșitul vieții (turcirea) nu ne îndreptătesc să afirmăm calitățile sale de domn bun și fidel Bisericii Ortodoxe. Putem considera că rațiunea de stat a învins tradiționalismul epocii. Educația primită, faptul că mama sa, ortodoxă convinsă, i-a tutelat prima domnie, au contribuit la conturarea personalității tânărului Mihnea. În calitatea sa de domn a făcut ceea ce toți voievozii trebuiau să facă: danii, biserici.

Sub influența soției sale, doamna Neaga, care provenea dintr-o familie de boieri buzoieni, Mihnea al II-lea s-a remarcat atât în calitatea de prim ctitor, dar și de ctitor- donator. Cronicarii nu se opresc decât asupra evenimentelor politice, asupra birului pus în a doua domnie și turcirii sale⁵⁶. Aceștia sunt lapidari când ajung la domnia lui Mihnea al II-lea, menționând că i-a urmat direct lui taică-său la tron, că a ridicat Mănăstirea Tutana, că a pus dări și că s-a turcit⁵⁷. În 1591, când a trecut la religia lui Muhamad, Mihnea a devenit, Mehmed- bei de Nicopole.

O frumoasă caracterizare a lui Mihnea al II-lea îi aparține lui Pascal de Marini Poli, fratele lui Giovanni de Marini Poli, care observa că "*...dar domnul Mihnea e așa de blajin că de multe ori pentru dreptate nu poate face altfel decât să osândească la moarte oameni și de milă pe de altă parte pune să se roage pe potrivnici să-i ierte, firește când sunt lucruri vrednice de dreptate și milă...*"⁵⁸. Justificarea actelor lui Mihnea era o practică curentă pentru scriitorii vremii, mai ales în cazul lui Pascal de Marini Poli care făcea parte din familie, fiind căsătorit cu

⁵⁴ Pierre Lescapier, *Călătoria în Țara Românească și Transilvania, 16 iunie-16 august 1574*, în „Călători străini despre Țările Române”, vol. II. București, 1970, p. 427.

⁵⁵ Franco Sivori, *Memoriale delle cose occorse a me Franco Sivori del signor Benedetto dopo la neia parenza di Genova l'anno 1581 perandar in Vallachia*, în „Călători străini despre Țările Române”, vol. III, București, 1971, p. 8.

⁵⁶ *Istoriia Țării Rumânești...*, pp. 120-121 și *Istoriile domnilor...*, pp. 309-310.

⁵⁷ *Istoriia Țării Rumânești...*, p. 119 și *Istoriile domnilor...*, p. 305 și Virgil Căndea, *Letopiseșul Țării românești 1292-1664 în versiunea arabă a lui Macarie Zaim*, în "RI", tom 23, 1970, nr. 3-4, pp. 673-692.

⁵⁸ N. Iorga, *op.cit.*, p. 94.

o vară a sa. Un lucru este cert: Mihnea era milos și drept, ceea ce putea face ca lucrurile mai puțin bune să-și piardă relevanța.

Adversarul în plan politic al lui Mihnea a fost Petru Cercel, care a reușit chiar să câștige pentru puțin timp tronul în defavoarea celui dintâi. Radu Popescu considera că *“... au făcut bine <boierii> că l-au pus că au făcut biserica cea mare den curtea domnească, dar au făcut și rău că a omorât boieri și au pus bir...”*⁵⁹. Este de reținut că domnul este bun pentru că a ridicat biserica, iar acesta este primul aspect menționat în lucrare. Ulterior, cronica insistă și asupra politicii fiscale. Cazul lui Petru Cercel este relevant în argumentarea ipotezei noastre inițiale, conform căreia, pe primul loc în aprecierea unui domn bun se situează atitudinea și acțiunile lui vis-a vis de Biserică.

Informațiile cu privire la această domnie sunt generoase, întrucât ne-au parvenit și din alte scrieri. Cu siguranță, cea mai laudativă rămâne lucrarea memorială a lui Franco Sivori, la care vom recurge pentru ilustrarea mai multor probleme ale lucrării de față. Cu principala misiune de a glorifica domnia lui Petru Cercel, opera lui Franco Sivori trece în revistă toate realizările acestuia. Dintre ele reținem aici una care relevă acțiunile acestuia în slujba Bisericii: *“...A pus de a dres multe biserici și tuturora le-a dat întreținerea pentru preoți și îndeosebi pentru șase călugări din ordinul Sfântul Francisc...”*⁶⁰. Se pare că principele Petru a acordat mare atenție Bisericii Catolice. Același autor povestește cum domnul plănuia trimiterea unor fii de boieri la studii la o mănăstire catolică din Occident.

Francesco Vicenti, un alt însoțitor al lui Petru Cercel, în darea lui de seamă către ambasadorul Germigny, scria: *“...Excelența sa este sănătoasă și voioasă și foarte atentă și zeloasă pentru cultul divin. Face bună dreptate, nu stă niciodată în inacțiune...nu cedează la frig...nici la sete, nici la orice alt neajuns, ci ține divan în fiecare zi...ascultând cu bunătate și pe săraci întocmai ca pe bogați, însă iubește și ocrotește mult sărăcimea și nu îngăduie să i se facă vreo împovărare...”*⁶¹. Citind această relatare ne-am dus cu gândul la Neagoe Basarab și la lucrarea sa. Petru Cercel făcea exact ceea ce îi sfătuia răposatul domn pe toți cei care ajungeau în această poziție: atenția acordată Bisericii, darurile către ea, atenția pentru cei săraci, dreptatea, stoicismul. Probabil că această considerație pe care o are Vicenti se datora și faptului că autorul știa că domnul avea simpatii catolice. Cum aceste calități țin de religia creștină în general, putem concluziona că domnul Petru se integrează categoriei domnului bun și în mărturia autorului menționat mai sus.

Moment aparte din istoria politică a Țării Românești, domnia lui Mihai Viteazul nu a însemnat numai lupta antiotomană din care reiese spiritul creștin al voievodului. Andronic Cantacuzino relatează într-o scrisoare din 14 noiembrie 1593 lui Petru Șchiopul despre înscăunarea lui Mihai Viteazul pe tronul Țării Românești:

⁵⁹ *Istoriile domnilor...*, p. 309.

⁶⁰ Franco Sivori, *op.cit.*, p. 12.

⁶¹ Francesco Vicenti, *Către ambasadorul Germigny. Dare de seamă despre Petru Cercel, 1583, decembrie 22, București*, în „Călători străini” vol. III, p. 73.

“...Au înălțat rugăciuni lui Dumnezeu...și le-a dat un astfel de păstor bun, creștin cu milă la săraci și frica lui Dumnezeu...”⁶². Este utilizat, nu fără importanță, termenul de păstor pentru a defini un domn creștin care conduce o țară.

Opinia cronicarilor a fost determinată tocmai de acțiunile militare antiotomane conduse de acest voievod: “...Mihai Vodă era de ajutor creștinilor...”, iar moartea lui nu a avut nici o justificare, mai ales că venea din partea unor creștini “...unii ca aceia să fie anathema!”⁶³.

Relatările despre domnia lui Mihai Viteazul care subliniază calitățile acestuia de domn bun și totodată de bun creștin sunt numeroase, cuprinzând cronică internă contemporană a lui Baltasar Wlather (comandă domnească) și diverse mențiuni ale unor istorici europeni, contemporani voievodului.

Pentru început ne oprim asupra cronicii lui Baltasar Walter. Silezian de origine, a stat în Țara Românească, probabil în lunile iunie și iulie ale anului 1597, făcând parte dintr-o solie poloneză (Polonia nu făcea parte din Liga Sfântă și încerca un tratat de pace cu Imperiul Otoman) menită să medieze între Mihai Viteazul și Poartă. Deși profund impresionat de personalitatea voievodului muntean, autorul a știut să distingă adevărata valoare a evenimentelor care aveau loc și a reușit să completeze, la nivelul informațiilor, cronică oficială. În comparație cu predecesorul său, Alexandru cel Rău, care era “...cu mai puțină bunăvoință față de supuși și îngâmfat de strălucirea nașterii...”⁶⁴, Mihai Viteazul apare ca un urmaș legitim, ajuns pe tronul Țării Românești la rugămintea boirilor, pentru că “...era vrednic de lauda cea mai mare prin virtuțile cele mai alese prin marea sa evlavie către Dumnezeu...prin bunăvoința pentru cei deopotrivă cu el, prin omenia față de cei mai mici ca el...față de toți prin dreptate, adevăr, statornicie, mărinimie...”⁶⁵. Toate calitățile pe care trebuia să le întrunească un adevărat domn creștin, așa cum știm de la Neagoe Basarab, într-o țară supusă suzeranității otomane și mai ales aflată într-o perioadă în care relațiile cu aceasta erau tensionate, le regăsim, am putea spune într-un mod ideal, exemplificate prin domnul Mihai Vodă: dreptatea, mărinimia, adevărul, evlavia către Dumnezeu, mila și omenia.

Pe aceeași linie comparativă se înscrie și lucrarea lui Richard Knolles, învățat englez care și-a făcut studiile la Oxford și care a fost cunoscut ca fiind primul autor al unei monografii de proporții despre Imperiul Otoman. Acesta menționează la adresa lui Alexandru, fostul voievod al Valahiei: “...mândru peste măsură...își oprima poporul cu dări...pe sărmanii creștini...”⁶⁶.

⁶² *Scrisoarea din 14 noiembrie 1593 redactată de Andronic Cantacuzino*, în „Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. II. Documente externe”, București, 1982, pp. 66-67.

⁶³ *Istoria Țării Românești...*, p. 139.

⁶⁴ Dan Zamfirescu, *Cronica lui Baltasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în „SMIM”, vol III, 1959, p. 60.

⁶⁵ *Ibidem*, pp. 61-62.

⁶⁶ Richard Knolles, *Istoria generală a turcilor*, în „Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol II. Cronicari și istorici străini. Secolele XVI-XVIII”, București, 1983, p. 87.

Cu toate că nici politica socială a lui Mihai Viteazul nu a fost una lipsită de dări, mai ales în contextul campaniilor militare, nici unul dintre autori nu îi reproșează acest lucru. Scopurile sale nobile pentru Creștinătate și credința personală au fost determinante în caracterizarea lui Mihai Viteazul. El a fost un domn bun în viziunea atingerii acestor scopuri, iar acțiunile contra boierilor sau politica fiscală au fost trecute cu vederea. Același autor considera că Mihai Viteazul era cunoscut *“...pentru zelul său față de religia creștină, pentru amabilitatea față de egali și gentilețea față de inferiori, pentru dreptatea conduitei sale, constanța și bunătatea sa către aceștia, nu mai puțin plină de milă...”*⁶⁷. Elementul în plus pe care îl aduce Knolles în caracterizarea sa față de Baltasar Walther, este păstrarea jurământului, care are o importanță deosebită pentru creștini.

Alexandru cel Rău nu a scăpat nici de critica unui alt călător, Jacques Augustin de Thou, care, descriind evenimentele dintre 1546 și 1607, menționa: *“...Alexandru, prin desfrâul și fărădelegile sale...îi asupra pe toți...”*⁶⁸. Trebuie să-i dăm crezare acestui om de stat, diplomat și renumit istoric al timpului său, de naționalitate franceză, care este recunoscut pentru stilul său clar și concis, precum și prin imparțialitate, lucrarea sa distingându-se printr-o documentație bogată.

Scrisorile nunțului apostolic, Germanico, episcop de San Severo, îl prezintă pe Mihai Viteazul din perspectiva catolică, în condițiile în care domnul muntean cucerise Transilvania. La 14 noiembrie 1599 episcopul scria: *“...palatinul a arătat multă bunăvoință față de religia catolică și scârbă față de eretici...”*⁶⁹. Mai departe, însă, precizează: *“...an socotit că palatinul ne-a cerut părerea...nu din zel religios ci pentru a stârpi nobilimea...”*⁷⁰. O altă scrisoare nedatată, dar care se poate integra în intervalul 1599-1600, este și mai dură, cu toate că autorul menționat a fost un apropiat al lui Mihai Viteazul: *“...el este ortodox, ușuratic, inconstant și sperjur...grec...sufletul lui e arzător de o imensă și înfinită lăcomie de domnie...”*⁷¹. Această scrisoare a nunțului apostolic se situează la polul opus tuturor celorlalte mențiuni. Ce putea fi mai rău decât faptul că era grec, adică adversar și dușman de moarte al catolicismului, trădător, persoană care nu păstra jurămintele, afemeiat? Oricum, adversitatea autorului este de înțeles și nu poate fi considerată ca atare. În schimb, mitropolitul de Târnovo, Dionisie, atunci când povestește luptele pentru cucerirea Moldovei, a strecurat în disertația sa următoarele: *“...iar mult credinciosul stăpân, Mihai Voievod, fiind iubitor de oameni și veghind la pacea Bisericii...”*⁷².

⁶⁷ *Ibidem*, p. 88.

⁶⁸ Jacques Augustin de Thou, *Volumul al cincilea al istoriilor lui Jacques Augustin de Thou*, în „Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. II. Cronicari și istorici străini. Secolele XVI-XVIII”, București, 1983, p. 128.

⁶⁹ *Scrisoarea din 14 noiembrie 1595*, în „Mihai Viteazul în conștiința europeană, vol. II...”, p. 282.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 282-289.

⁷¹ *Ibidem*, pp. 344-346.

⁷² *Ibidem*, p. 499.

Credința adevărată a lui Mihai Viteazul față de religia lui Hristos este clar exprimată chiar de voievod; întâlnim o frază ilustrativă pentru acest aspect în lucrarea lui Lubieniecki care îl citează pe Mihai Viteazul: “...*tot ce fac, fac din dragoste pentru creștinătate, ca să nu se verse sângele creștinilor...*”⁷³.

Cronica oficială redactată în cancelaria voievodului de către Teodosie Rudeanu trebuie să fie cea mai aproape de adevăr, fiind scrisă în vremea respectivă și în limba română. Această scriere, cu siguranță părtinitoare, remarcă spiritul justițiar al voievodului “...*nu mai putu răbda țipetele creștinilor...*”⁷⁴. Apărarea faptelor lui Mihai Viteazul este continuată de visterul Stavrinos, care justifică tăierea unor boieri, considerată o datorie a “...*domnului bun care face dreptă judecată...*”⁷⁵. Titlurile acestor lucrări de epocă sunt în sinea lor un rezumat al conținutului care îl preamărește pe Mihai Viteazul, iar încheierile invocă ajutorul și mărirea lui Dumnezeu.

Alegerea lui Șerban Vodă pe tronul Țării Românești, după moartea lui Mihai Viteazul, este atribuită de Istoriia Țării Rumânești Divinității și clasei politice: “...*și den porunca dumnezeiască...aleseră...era den semenția băsărăbească, neamul domnesc, anume Șerban...acest domn au fost înțelept, bun și milostiv și viteaz...căci nu-i era dragă cearta, nici mânia...s-au pogorât de la Dumnezeu...*”⁷⁶. Pe lângă bunătatea domnului, vitejia și mila sa, descendența lui din familia domnitoare este un argument în plus utilizat de cronicari, ca o axiomă matematică ce nu poate fi contestată.

Radu Popescu vornicul precizează că “...*Acest Șărbănu-vodă, ce-l numesc așa, obicinându-se oamenii, nu l-au chemat Șărbănu, ci pe tată-său, iar pe el l-au chemat Radul...*”⁷⁷. Preluarea numelui tatălui devenise o uzanță în epoca medievală, genealogia fiind definitorie în principiul accederii la domnie. Istoria medievală munteană a cunoscut numeroase cazuri, printre care putem menționa aici pe Alexandru al II-lea Mircea, Petru Cercel, Radu Mihnea.

Începând cu domnia lui Radu Șerban mai putem utiliza încă un alt izvor istoric și anume lucrarea lui Matei al Mirelor care a vizitat Țara Românească în această perioadă și a decis să scrie cele petrecute în Țara Românească de la acest domn⁷⁸. Și de această dată întâlnim aprecieri la adresa domnului “...*Țara*

⁷³ *Domnul Lubieniecki, sol la palatinul Țării Românești arată cum a fost primit de acesta la 27 iulie în anul domnului 1595 și ce a discutat cu el*, în „Literatura română veche (1402-1647)”, vol II, p. 30.

⁷⁴ *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeștilor)*, în „Literatura română veche (1402-1647)”, vol II, p. 86.

⁷⁵ *Povestea preafrunoasă a lui Mihail Voievod. Cum domnii în Vlahia, cum tăie pe turcii care se aflau acolo, cum săvârși multe fapte vitejești și, pe urmă, fu ucis cu pizmă, fără luptă*, în „Literatura română veche (1402-1647)”, vol II, p. 193.

⁷⁶ *Istoriia Țării Rumânești...*, pp. 140-141.

⁷⁷ *Istoriile domnilor...*, p. 330.

⁷⁸ *Istoria celor petrecute în Tierra Românească. Începându de la Sierban Voevodu până la Gavril Voevodul, compusă de preasfântul între arhieri, Mitropolitul Myreloru, Domnul Matei din*

Românească care se ține de obiceiurile creștine și e stăpânită de un domn cucernic"...care îi oferă "...cinste multă..."⁷⁹. Lucrarea lui Matei al Mirelor menționează și domniile lui Radu Mihnea, Gavril Movilă și Alexandru pentru ca în final să se transforme într-o adevărată oglindă a principilor.

Deși cronicarii nu par a fi de acord cu mazilirea lui Radu Șerban, venirea lui Radu Mihnea cu steag de la împărăție, nu are o conotație negativă: "...începu a-și tocmi țara cumsăcade..."⁸⁰. Cronica vornicului Radu Popescu creează, de asemenea, o imagine binevoitoare: "...și le-au dat pă Radul-vodă, feciorul Mihnii și au venit domnu în țară, căruia toți i s-au închinat cu bucurie..."⁸¹. Istoria vieții acestui fiu al lui Mihnea al II-lea a cunoscut câteva momente deosebite. La turcirea tatălui său el este ascuns de mama sa, la călugării de la Iver și de acolo ajunge la Venetia⁸². Educația primită a fost una cu siguranță creștinească, Radu Mihnea excelând în pătrunderea tainelor cărților. Odată ajuns domn, călugării de la Meteore îi implorau ajutorul, numindu-l „magnific basileu victorios”, formulare care se regăsește și în textele bizantine, care nu făceau rabat la folosirea epitetelor mai ales când autorii doreau să obțină unele avantaje⁸³.

Boierii în schimb, nu pot să-i tolereze un lucru destul de grav pentru mentalitatea medievală. Deși cunoșteau, credem, destul de bine mulți oameni de religie islamică, boierii sunt intransigenți cu faptul că Radu Mihnea i-a adus la curte pe frații săi, născuți în perioada în care tatăl său, trecuse la islamism⁸⁴. Ei îl acuză pe domn, într-o scrisoare din 1614, că turcește țara și stă în casă cu frații și surorile lui păgâni. De altfel chiar și cei care era creștini, dar de rit catolic, nu sunt bine tolerați de către populația majoritară care era de rit ortodox, conform cu tradiția țării.

Se pare că Radu Mihnea era atras de Biserica catolică, așa cum reiese din relatarea lui Andrei Bogislavic⁸⁵, misionar catolic invitat la curte, care beneficiase de unele favoruri...*prin mijlocirea bunului domn*⁸⁶. Societatea medievală, în sine, funcționa după sistemul ierarhiei vasalice în care fiecare faptă bună se traduce printr-o apreciere pe măsură.

N. Iorga îl prezintă pe Radu Mihnea într-un mod deosebit, ca o impresie generală pe care i-a făcut-o acest domn "...înfățișându-se pe de o parte ca un împărat bizantin care sfințește biserica după rânduiala tipicului și fixează în sinod

Pogonia, în „Tesauru de monumente istorice pentru România”, to. I, București, 1862, de A. Papiu Ilarian, pp. 327-384.

⁷⁹ *Ibidem*, pp. 329-334.

⁸⁰ *Istoriia Țării Rumânești...*, p. 143.

⁸¹ *Istoriile domnilor...*, pp. 332-333.

⁸² *Ibidem*, p. 310.

⁸³ A. Pippidi, *Resurrection de Byzance ou unite politique roumaine*, în „Hommes et idees du sud -est europeen a l'aube de l'age moderne”, București, 1980, p. 56.

⁸⁴ N. Iorga, *Frații păgâni ai lui Radu Mihnea*, în „RI”, X, nr. 4-6, 1924, pp. 81-90 și Zota Sever, *Doi frați păgâni ai lui Radu Mihnea, călugări în Moldova*, în „RA”, 1924-1926, nr. 1-3, p. 210.

⁸⁵ Andrei Bogoslavic, *Relație despre Țara Românească, 1623*, în „Călători străini...”, vol. V, p. 8.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 10.

canoane privitoare la rosturile canonice din țara sa, pe de alta relua tradiția veche a țării și primea și astfel moștenirea lui Mihai al cărui nume îl împrumutase, intitulându-se arhidux, nu în vreo legătură cu habsburgii ci ca herțeg, ca duce de Făgăraș și Amlaș...”⁸⁷. Deși nu este un izvor istoric am prezentat și imaginea produsă marelui istoric, N. Iorga, considerând că această apreciere se bazează pe o reală și bogată informație documentară.

Domniile care s-au succedat până la Matei Basarab nu primesc aproape deloc atenția cronicarilor care le enumeră mai mult alături de anii de domnie.

Cu privire la Matei Basarab izvoarele sunt de acord în ceea ce privește evlavia domnului pentru Biserică. Petru Bogdan Bakšić, care a venit în Țara Românească, fiind chemat de către călugării catolici de la Târgoviște, menționa la 1640: “...acest domn este Matei, nu are copii, este un om bătrân și un mare prieten al principilor creștini. El a ridicat multe mănăstiri și a renovat multe biserici pe întinsul Țării Românești...”⁸⁸.

Relatarea lui Paul de Alep este cu siguranță cel mai important izvor pentru domnia lui Matei Basarab. Autorul descrie obiceiurile întâlnite la curtea acestuia în cele mai mici detalii, prezentând și activitatea ctitoricească a acestuia. Vizita patriarhului Macarie în Țara Românească surprinde doar sfârșitul domniei voievodului Matei. La un moment dat, Paul de Alep scria: “...Domnul i-a trimis milostenia obișnuită căci se făcuse foarte zgârcit spre sfârșitul vieții sale și îi iubea foarte mult pe turci și pe tătari și le dădea toată averea sa...”⁸⁹. Considerăm că tot din motive politice Matei Basarab este acum mai atent cu puterea suzerană, fiind bătrân și evitând mazilirea. Paul de Alep este subiectiv în ceea ce privește dania făcută de domn

Cronica Țării Românești nu are nimic de reproșat lui Matei Basarab, care obține cu mare greutate domnia “...și au fost mare bucurie și veselie la toată țara, de la mare până la mic și mulțumia lui Dumnezeu de domn bun și milostiv și creștin...”⁹⁰. Nu este uitat nici conflictul cu Vasile Lupu și norocul care nu l-a părăsit pe voievodul muntean, precum și ctitoriile sale care ocupă un spațiu considerabil în economia lucrării.

Radu Popescu oferă mai multe detalii: “...Altă grijă nu avea ci făcea mănăstiri pretutindeni și biserici întru lauda lui Dumnezeu...”⁹¹. Cronicarul a considerat că principala caracteristică a domniei lui Matei Basarab a constituit-o opera sa ctitoricească, așa cum vom vedea în capitolul respectiv.

În letopisețul atribuit lui Macarie Zaim, patriarhul Antiohiei, care a vizitat Țara Românească la sfârșitul domniei voievodului muntean, figura domnului se conturează cu cele mai puternice attribute ale unui monarh creștin: “Matei- bei...cea

⁸⁷ N. Iorga *Mihnea vodă cel Rău șiuciderea boierilor munteni*, în „RI”, V, nr. 8-10, 1919, București, p. 162.

⁸⁸ Petru Bogdan Bakšić, *Descrierea Țării Românești*, în „Călători străini...”, vol. V, p. 206.

⁸⁹ Relația lui Paul de Alep, în „Călători străini...”, vol. VI, p. 131.

⁹⁰ *Istoria Țării Românești...*, p. 154.

⁹¹ *Istoriile domnilor...*, p. 353.

mai bună cârmuire, căci era un om curat cu frica lui Dumnezeu, iubind rugăciunea, postul și milostenia...”⁹².

Despre domnia lui Constantin Șerban, letopisețul cantacuzinesc menționează că acesta a fost pus de boieri, care au cerut ulterior confirmarea Porții. Descrierea pe care i-o face cronicarul anonim ne îndreptățește să-l încadrăm în categoria domnilor buni- “...și au început a face milă mare țării, iertându-le toate năpastele...și au îmbrăcat pe toți cu postav bun...la masă cu dânsul de-a pururi ședea...și-i dăruia. Judecăți drepte făcea și milă din destul. Pe nimeni nu obidua ci cu blândețe și cu cuvinte dulci pre toți îi mângâia...și se bucura toți...că le-a hărăzit domn bun, înțelept și milostiv...”⁹³. În ciuda stilului său lapidar, Radu Popescu lasă să se înțeleagă că nu este foarte încântat de această nouă domnie: “...Constantin vodă rămase domnul Țării Românești și să veselii în avuția cea multă ce rămăsese de la Matei vodă...”⁹⁴.

Paul de Alep menționează în relatarea călătoriei sale și a tatălui său în Țara Românească: “...binefacerile lui sunt numeroase, clădirile sale strălucite și multe și el este un creștin foarte evlavios temându-se de Dumnezeu cel preamărit...se ruga, sta în picioare la masă și servea fețele bisericesti, aprindea și stingea lumânările ca un paracliser...”⁹⁵. În relatarea de călătorie a diaconului de Alep, voievodul Constantin Șerban apare ca un domn bun și creștin, aducând justificările necesare pentru care îi atribuie aceste calități: “...dar este foarte milostiv cu călugării și e bucuros să clădească biserici și mănăstiri și să contribuie la întreținerea clerului. Lui îi place să construiască biserici, făcându-le cele mai bogate danii...pe altele le-a moștenit de la strămoșii săi (boierii craiovești)...mănăstirea Bistrița, mănăstirea dintr-un lemn, Arnota.....a luat pe seama lui toate mănăstirile care au fost clădite de răposatul Matei Voievod, fiind- după cum am spus- ruda domnului cea mai aproape și acum le administrează...el este cel care depune pe egumeni că se abat din dreptul lor și ridică pe alții...”⁹⁶. În ceea ce privește virtuțile domnului Constantin, același autor menționează că: “trăia simplu, mai ales în ceea ce privește masa, la care nu obișnuiește să bea altceva decât apă...”⁹⁷.

Despre domnia lui Mihnea al III-lea, cronicile interne nu oferă multe informații ci doar subliniază faptul că fusese crescut de turci și dorise să obțină tronul cu gândul răzvrătirii. Mimând o credință față de Poartă, voievodul visa într-o revoltă categorică, dacă ar fi avut și sprijinul boierimii țării⁹⁸. Cronica lui Macarie Zaim relatează că acesta a ridicat biserici și a făcut danii la Athos, considerând că “...acest domn a știut să cârmuiască bine pentru că era om curat, virtuos, milostiv și drept...”⁹⁹.

⁹² Virgil Cândea, *op.cit.*, p. 691.

⁹³ *Istoria Țării Românești...*, pp. 163-164.

⁹⁴ *Istoriia domniilor...*, p. 369.

⁹⁵ Relatarea lui Paul de Alep..., pp. 216-217.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 215-216.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 216.

⁹⁸ *Istoria Țării Românești...*, p. 172 și *Istoriia domniilor...*, pp. 379-385.

⁹⁹ Virgil Cândea, *op.cit.*, p. 692.

Domnul era bun în viziunea contemporanilor săi dacă respecta, în primul rând, două principii de bază ale epocii: să se arate credincios și fidel religiei lui Hristos și să sprijine Biserica. Acțiunile sale din plan politic se situau pe un plan secund, mai ales în perioada de care ne ocupăm, când Imperiul nu mai reprezenta decât un împărat căruia îi era supusă țara și nimic mai mult, iar situațiile de revoltă contra lui sunt din ce în ce mai rare. Mulți domni recunosc mai mult sau mai puțin acest lucru, cum a fost cazul Doamna Ecaterina, mama lui Mihnea al II-lea care, în perioada regenței s-a străduit să nu pună în pericol tronul moștenit de fiul ei. Ea era conștientă că țara, chiar dacă era o moștenire de drept a familiei soțului, nu era totuși țara ei și a avut grijă să nu intre în conflict cu partenerii politici: marea boierime. În acest sens stau mărturie o serie de scrisori prin care putem întrezări viziunea personală privind noul ei statut, de soție și mamă de voievod. În scrisoarea din 24 februarie 1578 Doamna Ecaterina recunoaște că *această țară nu e moștenirea noastră, azi suntem și mâine nu suntem, după voia lui Dumnezeu, și ne aflăm în mâna turcului și nici noi nu știm până unde vom fi până la capăt*¹⁰⁰. Într-un document din 8 ianuarie 1586 Mihnea cerea mănăstirii Tismana, scutită de darea față de domnie ca toate așezămintele religioase din țară, să-l ajute la plata *haraciului cinstiului împărat și pentru nevoia și greutatea Țării Românești pe care le are de la turci*¹⁰¹. De asemenea, această mentalitate a continuat să se manifeste și către sfârșitul perioadei de care ne ocupăm, când într-un document Matei Basarab recunoștea că *țara aparține împăratului*¹⁰², pentru a relatea doar câteva dintre mențiunile întâlnite în epocă.

Acțiunile ostile boierimii promovate uneori de către domnie erau deseori justificate de către unele surse prin faptul că domnii respectivi erau susținători ai Bisericii tradiționale. Unii cronicari nu sunt foarte duri cu domnii care s-au conformat politicii turcești, dar în nici un caz nu-i iartă pe cei care au greșit față de Biserică. Acest prim principiu este marcat chiar la începutul secolului în lucrarea lui Neagoe Basarab, și consta, pe lângă multe altele, în condiția de a se ruga, de a posti, de a respecta jurămintele asumate, de a se spovedi, de a cinsti icoanele, de a face procesiuni și de a se purta ca un bun creștin prin miluirea supușilor.

Omul medieval este creștin înainte de toate și are nevoie de o guvernare laică care să respecte percepțiile creștine. În perioadele de liniște în plan politic laicul și religiosul se completează reciproc. Sursele menționează prezența mitropolitului la mesele domnești tot timpul anului¹⁰³, fiind singurul care putea binecuvânta mâncarea domnului.

¹⁰⁰ N. Iorga, *Contribuțiuni la istoria Munteniei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea*, în „ARMSI”, seria a II-a, tom XVIII, București, 1896, p. 31.

¹⁰¹ *Documente privind istoria României, veacul XVI, B., Țara Românească*, vol. V, (1581-1590), E.A.R., 1952, doc. nr. 236, București, pp. 223-224.

¹⁰² *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. V, (1640-1644), întocmit de Marcel Dumitru Ciucă, Doina Duca - Tinculescu, Sivia Vătafu- Găitan, București, 1985, p. 338.

¹⁰³ Relatarea lui Paul de Alep, *op.cit.*, p. 120.

Educația omului creștin era dublă, luând în considerație cele două vieți. Evul mediu era dominat de ideea vieții și a morții, a Raiului și a Iadului, a trupului și a sufletului. Biserica, instituție considerată sacră era garanția rugăciunii, expresie veritabilă a istoriei acestei instituții¹⁰⁴. Același autor precizează că *Biserica este un corp politic format din creștini care se legitimează prin Scriptură*¹⁰⁵.

Susținerea pe care domnul trebuia să o acorde Bisericii începea cu daruri făcute reprezentanților ei, de la cei mai de seamă până la preoții de rând, care în cea mai mare parte se constituiau în veșminte mai scumpe sau obișnuite, în funcție de rangul celor care le primeau. Nu în ultimul rând ajutorul pe care domnia, în mod tradițional, trebuia să-l acorde Bisericii și care a devenit o atribuție domnească în sine, privea ridicarea, refacerea și înzestrarea de edificii religioase, biserici și mănăstiri.

Biserica trebuia să-i vegheze cu atenție pe cei care guvernau pentru ca aceștia să nu ordone celor conduși să comită fapte care ar fi putut pune în pericol mântuirea și nici să lase libertatea de a le comite¹⁰⁶. Aproape două milenii viziunea asupra lumii, specific europeană, a fost puternic impregnată de spiritul religios, conform căruia întreg universul cunoscut era o creație a lui Dumnezeu.

LES PORTRAITS DES PRINCES «BON CHRETIENS» EN VALACHIE, XVI^{ème}-XVII^{ème} SIECLES

Résumé

Cet article met en évidence la qualité du prince de la Valachie, pendant les XVI^{ème}-XVII^{ème} siècles, d'être très fidèle à la religion chrétienne et surtout à l'église orthodoxe. Le prince doit être protégé et on doit soutenir l'institution, spécialement par l'argent, pour démonstré la croyance et obtenir leur prestige social.

¹⁰⁴ Henri Bremond, *Histoire littéraire du sentiment religieux en France. L'Humanisme dévot (1580-1660)*, tom. I, Paris, 1967, p. 16.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 66.

¹⁰⁶ Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului. Zece lecții*, 1992, p. 18.